

УДК 811.161.2'38:821.161.2Кул1/7].08
DOI 10.31.65/2520-6966-2020-14f-98-218-230

Т. В. Мороз

кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Кулішева мовна політика у виробленні високого стилю української літературної мови

У статті описано використання П. Кулішем одиниць книжного, народно-розмовного та діалектного джерел лексики у текстах перекладів книг Святого Письма в контексті розвитку релігійного стилю української літературної мови другої половини XIX – початку XX століття. Визначено місце книжного, народно-розмовного та діалектного джерел лексики в мові перекладів книг Святого Письма, а також роль письменника-перекладача у виробленні релігійного стилю української літературної мови.

Актуальність представленого мовознавчого дослідження полягає в тому, що воно, на наш погляд, послужить важливим доповненням до пізнання мовної індивідуальності П. Куліша та його зв'язку з культурними традиціями української мови.

Дослідження лексико-стилістичних особливостей перекладів українською мовою книг Святого Письма, здійснених П. Кулішем, переконує, що в них відтворено й збережено зв'язки з традиціями розвитку літературної мови, з узвичаєними нормами слововжитку в українському освіченому середовищі кінця XIX – початку XX століть. У ході нашого дослідження з'ясовано функціональні властивості стильового потенціалу церковнослов'янських, народно-розмовної та діалектної лексики української мови у творенні урочистого, поетичного, піднесеного колориту мовлення, типового для релігійного стилю української літературної мови. П. Куліш як перекладач Біблії відновив функціональні властивості цих засобів. Окремо варто зауважити уважне й помірковане ставлення письменника-перекладача до їх застосування, що цілком узгоджувалося з культурно-писемною традицією української мови, забезпечувало культурну спадкоємність і утверджувало умотивованість цих одиниць у виробленні високого стилю мови.

Ключові слова: П. Куліш, Святе Письмо, книжне джерело лексики, народно-розмовне джерело лексики, діалектне джерело лексики, високий стиль.

Пантелеймон Куліш завжди приваблював багатьох українських учених різних поколінь. Особливо постать відомого письменника, критика, публіциста, мовознавця, перекладача, історика, фольклориста, культурного та громадського діяча привертала увагу дослідників в ювілейні роки його життя і творчості. Не став винятком і 2019-й – рік 200-літнього ювілею від дня народження письменника.

Творча спадщина Пантелеймона Куліша, його мовна практика та система мовностилістичних засобів неодноразово привертала увагу мовознавців. Ґрунтовні дослідження його авторської стилістичної лабораторії здійснили В. Сімович [1; 2], О. Курило [3], І. Огієнко [4], Ю. Шевельов (Шерех) [5; 6; 7] та багато ін.

Про актуальність мовного досвіду П. Куліша як перекладача Святого Письма українською мовою та його співавтора І. Пулюя у творенні лексики високого стилю української мови йдеться у нашому однойменному дослідженні [8], де встановлено місце і роль використання у текстах перекладів стильового потенціалу церковно-слов'янізмів і з'ясовано функціональні властивості цих засобів у творенні урочистого, поетичного, піднесеного колориту мовлення, типового для високого стилю.

Метою цього мовознавчого дослідження є загальна характеристика лексико-стилістичних особливостей українських перекладів Біблії, здійснених П. Кулішем, зокрема визначення місця книжного, народно-розмовного та діалектного джерел лексики в мові перекладів книг Святого Письма, а також ролі письменника-перекладача у виробленні релігійного стилю української літературної мови. Таке завдання, на наш погляд, є актуальним з огляду на те, що послужить важливим доповненням до пізнання мовної індивідуальності П. Куліша та його зв'язку з культурними традиціями української мови.

Для оцінки ролі П. Куліша та його впливу на розвиток української мови найбільш вартісними, на наш погляд, були б свідчення сучасників про сприйняття його творів. Так, зокрема М. Старицький в одному зі своїх листів до П. Куліша, звертаючись до нього: **"Високоповажаний, в шановний і коханий добродію, пане Пантелеймоне Олександровичу"**, на початку серпня 1894 р. описує і те натхнення, і той позитивний емоційний вплив, якими він переймався від творів письменника: *"хоч і щастило мені майже раз чи два бачить пана – не більше, але Ваше слово, голосне та прекрасне, мов срібний дзвін, розбудило мою душу від малку, зворушило в її відповідні струни, і вони й далі, хоч і порвані лихоліттям та друзями, дзвонять собі тихо сумну та безрадісну пісню <... > Як же мені не любити того, хто чарами свого співочого слова натхнув і мені "духа свята"? А скільки мені вибивали добродієм очі і приятелі, і лукаві прихильники рідної мови! Все пхали до Тараса Шевченка учитись і раїли збутись Кулішевої отрути... та дарма! Мабуть, отрута була міцна, бо й досі, уже з сивим вусом, а як візьму до рук "Ратая", чи "Псалми", чи "Чорну раду", чи "Хмельниччину", чи "Досвітки", чи й що інше – серце молодіє, і мова, яку часом, було, проклинаєш, лащиться знов до*

хворого серця і гоїть його замилуванням рідним ..." – і далі: "Гай, гай! Коли б менше було лукавства та язвлення, то Ваші твори повинні б лежати у пишній оправі на всіх українських столах" [Стар., с. 534–535]. Одним із таких творів Пантелеймона Куліша стала праця усього його життя – перший повний переклад Святого Письма Старого та Нового Завіту українською мовою.

Потреба власного живомовного перекладу Біблії стала гостро відчутною вже наприкінці XVIII ст. І хоч перші українські переклади канонічних текстів відомі ще з XV ст., проте історичні та суспільні умови, що склалися в Україні наприкінці XVIII – на початку XIX століття, зовсім не сприяли, а точніше – перешкоджали розвиткові української літературної мови.

Відомий мовознавець Ю. Шевельов наголошував на факті витіснення української мови з церкви ще в 1720-х роках, коли заборонялося навіть читати церковнослов'янські тексти з українською вимовою [5, с. 11]. В. Німчук зазначав, що з кінця XVIII ст. Київська митрополія стала знаряддям денаціоналізації й русифікації української церкви: вона намагалася витіснити традиційну українську вимову церковнослов'янських текстів. Мовознавець зауважував, що протягом усього XIX ст. Синод російської православної церкви жодного українця не висвятив на київського митрополита. Такими діями, на думку вченого, синодальне православ'я принижувало українську мову й навмисно чи ненавмисно впроваджувало в свідомість мільйонів українців погляд на рідну мову "як примітивну й не здатну виражати високі духовні мислі" [9, с. 175]. Тому, беручися до справи перекладу Святого Письма, П. Куліш думав насамперед про те, як "вибороти для погордженої "хлопської" мови почесне місце найперше в церкві і на амвоні, а потім ще й в науці", мріяв про те, щоб "Господь сподобав підперти рідну мову Біблією" [10, с. 473].

В. Німчук свого часу висловив припущення, що саме українські проповіді В. Гречулевича на вернули інших тогочасних культурних діячів, в тому числі й П. Куліша, до перекладів текстів Святого Письма українською мовою, адже при підготовці другого видання "Проповідей на малоросійском языке" (1857) В. Гречулевич шукав підтримки і сприяння відомих письменників з метою редакторської правки, оскільки свої проповіді він намагався адресувати всім українцям. Значну редакторську працю (стилістичні, лексичні та подекуди й синтаксичні виправлення) з пізнішим опублікуванням у журналі "Основа" здійснив П. Куліш – на той час уже відомий письменник, сприяючи при цьому розвиткові релігійного стилю української літературної мови та збагаченню її лексичних можливостей.

Задум перекладати Святе Письмо визрів у Куліша в роки його державної служби у Варшаві чиновником з особливих доручень царського уряду (1864–1867 рр.). Маючи безпосередню причетність до заснування у Львові літературного журналу "Правда", Куліш спочатку публікує там переклади двох "Давидових Псалмів" та двох "Мойсеєвих пісень" (числа 39 і 45 за 1868 рік), а потім – "Книгу Іова". 1869 року як додаток до цього журналу виходить п'ятикнижжя Мойсея, що мало назву "Святе Письмо, або вся Біблія Старого і Нового Завіту русько-українською мовою переложена. Частина I. П'ять книг Мойсеєвих", "Давидові Псалми" увійшли до "Псалтиря", виданого 1871 року під псевдонімом Павло Ратай.

Кулішева ретельна праця з біблійними текстами, що в цілому тривала тридцять років, була сповнена багатьма драматичними колізіями. Починався цей великий труд у 1871 році співпрацею Пантелеймона Куліша та Івана Пулюя, а завершився при участі Івана Нечуя-Левицького вже після Кулішевої смерті. Беззаперечно, що факт звучання Біблії народною мовою неодноразово підносив народи з культурно-мовного занепаду. Так, відродження лужицьких сербів сталося значною мірою завдяки перекладові Святого Письма у XVI ст. (на той час лужичани були майже в занепаді). Подібну відроджувальну мету, безсумнівно, ставив перед собою і Пантелеймон Куліш.

Одним із джерел, що з нього П. Куліш добирав засоби творення високого стилю під час перекладу книг Святого Письма, було книжне джерело лексики, зокрема церковнослов'янізми, які відіграли чи не найважливішу роль у формуванні релігійного стилю староукраїнської мови, адже значна частина церковнослов'янізмів, уже адаптованих на українському ґрунті, досить вільно входила до складу староукраїнської мови на правах синонімів й у багатьох випадках розцінювалася як книжна староукраїнська лексика, і навпаки. Наприкінці ж XVIII ст. запозичені українською мовою церковнослов'янські елементи здебільшого замінювалися народними утвореннями; залишалися тільки ті з них, що ввійшли в розмовну мову. Слушна теза В. Русанівського може бути підтверджена прикладами із письменницького лексикону П. Куліша [11, с. 137–152].

Так, у поемі "Магомет і Хадиза" П. Куліш вкладає в уста Магомета слово **брашно**: *"Господь мене кріпить не хлібом, іншим брашном, А напоїв водою благодаті: Трапезуватиму під небесами смашно На тій горі, мов у царській палаті". І пішки він пішов степом од каравану; "Нехай в Едемі той, мов пальма, процвітає, Хто викопав колодязь сей спасенний!" – Рече старий ага і брашно розділяє: Фініки, смокви, в маслі сир пряжений, Повидло медове і*

кофій лікарственний [Куліш 2, с. 17]. На перший погляд здається, що це архаїзм, який П. Куліш використав з метою надати текстові високого стильового забарвлення. Так, слово **брашно** і справді належить до давнього, церковнослов'янського шару лексики з виразними південнослов'янськими ознаками (**брашно** – укр. **борошно**). Це підтверджують і сучасні лексикографічні праці, зокрема "Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.": **брашно** – 1) вироби з борошна; 2) харчові продукти, їжа, страва; / корм, пожива (для птахів); 3) прийняття їжі (значення зафіксоване у Четьї 1489 р.) [СЛУМ, с. 68]. Проте знаходимо це слово й у повісті М. Старицького "Безбатченко" – в описі обряду хрестин, який за стилем цілком відповідає суто народному, а не книжному: *"В виметенім чисто-на-чисто дворищі, вкритому ярим оксамитом щирциці, розіслані уже від краю до краю рівнолежними пасмами білі рядна; з обох сторін їх в рівних перемежах лежать дерев'яні ложки і біля кожної красується по парі пирогів і червоних яєць, а посеред сього штукованого обруч(с?)а купчаться горбиками книші й паляниці. Задля шановніших гостей опоряджені столи у світлиці, повні всякої їжі і трунку <... > – Просимо ж дорогих гостей до господи вшанувати і нашу убогу хату! – обернувся до панства Антін, кланяючись і даючи дорогу панотцю з паніматкою, за якими уже й рушало начальство, а сам він, забігши вперед, розчинив широко двері у хату. Батюшка, порівнявшись з ряднами, благословив **брашно**, а, увійшовши, благословив наїдки й напитки в хаті"* [Стар., с. 599–600]. Зміст наведеного тексту спонукає до висновку, що слово **брашно** засвоїлося в народній мові саме під впливом свого предметно-обрядового значення, що упродовж багатьох століть зберігало свою актуальність. Отже, й Кулішеві, і Старицькому цей церковнослов'янськ міг бути відомий не з книжного, а саме з народнорозмовного джерела.

Розуміння природи й усвідомлене сприйняття саме такого типу церковнослов'янськ, які засвоїлися у розмовній мові, напевно, й послужили для П. Куліша тим імпульсом, що спонукав письменника відновлювати перерваний царськими заборонами поступовий розвиток староукраїнської мови і закономірний перехід її елементів у нову українську літературну мову. Як високоосвічений філолог, Куліш усвідомлював, що якою б розвиненою, гарною не була б народна мова, її засобів буде недостатньо для культурного поступу й зростання української нації [12, с. 24]. Ю. Шевельов зазначав, що "абстрактна лексика – це те, що найбільше цікавило П. Куліша в тих мовних джерелах старовини, які він розшукував і до яких жадібно припадав. Але в цій галузі йому найбільше ставали в пригоді цер-

ковнослов'янізми, які становили спільне добро всіх частин України" [6, с. 29–31]. В іншій праці, присвяченій спеціально П. Кулішеві [7], Ю. Шевельов (Шерех) довів, що Кулішева мовна політика була спрямована на вироблення високого стилю української мови, що досягалося вживанням абстрактної церковнослов'янської лексики як одного із засобів творення такого стилю.

У перекладах П. Куліша можна спостерегти використання таких слів, які за словотвірною будовою і текстовою стилістикою належали до книжної лексики, проте не мали статусу церковнослов'янізмів. Історія їх появи в українській літературній мові потребує спеціального дослідження, попереднім припущенням якого можуть бути міркування про те, що саме П. Куліш свого часу заактулізував лексичні набутки староукраїнської мови, а під час перекладу книг Святого Письма тогочасною українською мовою виступив не лише їх активним користувачем, але й примножувачем.

Неперервність традиції староукраїнської книжної мови можна вбачати у вживанні гнізда дієслів із коренем **-держ-** (дієслова **держати** та похідних від нього **додержувати, одержувати, піддержувати, вдержати, держатись**): *Не звертай ні праворуч ні ліворуч, і держи твою ногу від зла далеко* [Кн Пр С, г. 4, в.]; *Простягнув шнура й не вдержав руку свою від розбурювання* [П Є, г. 2]. Варто зазначити, що жодного разу в тексті українського перекладу досліджуваних книг Святого Письма не трапляється ані дієслово **тримати** – активно вживаний в сучасній українській мові синонімічний відповідник дієслова **держати**, ані похідні від нього слова. Можна припустити, що дієслово **тримати**, як запозичене з польської мови, належало до розмовної лексики й використовувалося в усному спілкуванні, а його відповідник у книжній мові – **держати** – залишався спільним для церковнослов'янської та староукраїнської мов. Дієслівні синоніми **держати** – **тримати** становили таким чином стильову опозицію *книжне* – *розмовне*. І хоч за нормами "Словника української мови" жодне з цих дієслів не має обмежень у сферах вживання, проте сучасний узус цих дієслів свідчить про перевагу дієслова **тримати** в усіх стилях мовлення. Такий факт можна розглядати як приклад невмотивованого вилучення із активного вжитку слів української мови, спільних із російською.

Іншим прикладом використання книжного джерела лексики у творенні високого стилю є іменник **муж** (стсл. *мъжь*), який у тексті перекладу Святого Письма вжито у двох значеннях: 1) "чоловік-громадянин": *А тепер, ви осадники Єрусалиму, й ви, мужі в Юдеї, розсудіте мене з виноградником моїм* (Іс 5:3); 2) "чоловік, один із по-

дружжя": *Є в мене дві дочці, що не знали мужа; виведу їх до вас, і робіть їм що любо вам, тільки людям сим не чиніте обиди* [1 М 19: 8]; саме ці значення – рос. "мужъ" і "мужъ, супругъ" – зафіксовано у Словнику Грінченка з посиланням на записи народних пісень П. Чубинського: *Ой там стояла мужів громада, мужів громада, велика рада*; та А. Метлинського: *Ти не будеш мені мужем, я тобі жоною* [Сл. Гр., т. 2, с. 453]. Етимологію слова *мжжъ* виводять із праслов'янського *tožь*, яке пов'язується із давньоіндійським *tánuh* – "людина; чоловік; людство" [ЕСУМ, т. 3, с. 530], тобто слово *муж* належить до праслов'янського фонду, проте, гадаємо, його стилістичні властивості в українській мові сформувалися саме під впливом церковних текстів.

Як бачимо, використання у текстах перекладів стильового потенціалу церковнослов'янізмів цілком узгоджувалося з культурно-писемною традицією української мови, забезпечувало культурну спадкоємність і утверджувало умотивованість цих одиниць у лексичному складі релігійного стилю української літературної мови.

У використанні народно-розмовного джерела лексики під час творення високого стилю П. Куліш також виступав продовжувачем традицій української писемної мови, яка віддавна вбирала в себе розмовні елементи різних соціальних верств. На користь єдиного традиційного книжно-розмовного струменя розвитку літературної мови, що на його основі відбувалося мовно-культурне об'єднання східних і західних українських земель промовляють факти вживання такого слова народної лексики, як, наприклад, *омаста*: *В господа мудрого – омаста й достатки, яких забажає, а дурний чоловік все те прогайнує* [Кн Пр С, г. 21]. У "Словнику української мови" це слово подається як *діалектне*, а його значення – "жир" – тлумачиться на прикладах контекстів із творів Л. Мартовича, І. Франка (*вечеря без омасти* – "пісна вечеря"). Образне вживання слова ілюструється контекстом з творів А. Кримського – *Цар обібрав з-поміж своїх вельможів людину мовну, що язук – омаста* [СУМ, т. V, с. 692]. Як бачимо, тематичний зміст наведеного контексту свідчить про належність слова *омаста* до високого стилю, хоч водночас воно належало й до розмовнодіалектної лексики, як це впливає з творів І. Франка.

Ще одним яскравим прикладом використання народно-розмовного джерела лексики у творенні високого стилю є дієслово *розопсотитися* – "втратити людські чесноти, поводитися неморально, прийти до морального упадку, змізерніти": *О, як же розопсотилась столиця, колись така вірна й повна правого суду!* [Іс 1:21]. Це дієслово не увійшло до реєстру "Словника української мови", проте його значення може мотивуватися фразеологізмом *на пси сходити*

(*ziïmu, imu, nïmu* і т. ін.) – "занепадати, сходити нанівець", що за-свідчений збіркою М. Номиса та творами І. Франка [СУМ, т. VI, с. 340], а також іменником *псота*, що у Словнику Грінченка має значення "злидні, біда, нужда" й подається з посиланням на етнографічні й діалектні записи І. Верхратського [Сл. Гр., т. 3, с. 496].

Як бачимо, проаналізовані лексеми народнорозмовного вжитку становлять одиниці загальноукраїнського шару лексики. Зазвичай такі одиниці містять у структурі свого лексичного значення конотативні компоненти емоційності, оцінки, проте у їх використанні П. Куліш як перекладач книг Святого Письма виступає в одному ряду з іншими письменниками – Л. Мартовичем, І. Франком, А. Кримським та ін.

Діалектна лексика української мови у текстах перекладів біблійних книг мала на середину ХІХ ст. вже сформовану традицію вживання, що набула цілковитого узгодження із новими, типовими саме для цього часу, демократичними тенденціями розвитку літературної мови, що сприяли піднесенню до високого стильового рівня тих народнорозмовних засобів, які своїм значенням надавалися для цього.

У перекладі книг Святого Письма П. Куліш використав надзвичайно цікаве дієслово народної мови – *потяхати* – "згасати, стихати": *І заголосили люде до Мойсея, і благав Мойсей Господа, та й потяхла пожежа* [4 М 11:2]; *А вони всі разом лягли, щоб уже не встали; потяхли, наче каганець, – погасли* [с 43:17]. "Словник української мови" маркує це дієслово як діал[ектне] у значенні "зменшуватися". Ілюстративні контексти до нього наведено зі збірки народних пісень у записах Я. Головацького: *В коновочці все мід потяхає, вже дівчині розуму не стає*; цей самий контекст використав свого часу і Б. Грінченко у редактованому ним "Словарі української мови"; спеціальний відтінок значення "стухати (про пухлину)" подано у СУМі за контекстом із твору І. Франка: *Прославився, почув [чоловік], що біль в нозі зменшився і пухлина потяхає* [СУМ, т. VII, с. 398].

Проте інші типові контексти цього дієслова в живій народній мові дозволяють стверджувати, що більш суттєвим семантичним компонентом у лексичному значенні дієслова *потяхати* є відношення до таких предметів і явищ, вияв і дія яких сприймається у вертикальній площині, напр.: *у печі потяхає вогонь* – "вогонь згасає – висота полум'я зменшується, полум'я стихає"; *пригріло сонце і сніг вже потяхає* – "від тепла сніг розтає – висота снігового покриву зменшується"; коли за святковим столом багато страв і людина не може одразу всі скуштувати, роблять перерву в споживанні їжі й кажуть

при цьому *нехай потахне* – "нехай вляжеться те, що вже з'їв"; коли між людьми, особливо – між сусідами в селі, існували в минулому певні конфлікти, суперечки, але з часом все входило в спокійний стан, казали, що *сусіди вже потахли* – "більше не сваряться, не заводять сварку".

Отже, повертаючись до контекстів із перекладів книг Святого Письма, варто зазначити, що дієслово *потахати* ужито в них у сполученні з іменниками, кожен із яких має семи "світло, вогонь // який може згасати" – *пожежа, огонь, каганець*, що цілком узгоджуються зі специфічною лексичною валентністю цього дієслова, що не має еквівалентного відтворення в інших, синонімічних дієсловах. І це явище чітко відображене в українській лексикографії. Так, у Словнику Желехівського дієслово *потахати, потахнути* перекладається такими дієсловами німецької мови: *einfallen* – "падати (про світло)", *gehen versinken* – "занурюватися у воду" (порівн. у Словнику Грінченка: *потахнути* – *рос.* "тонуть, потонуть, погрузиться" (з посиланням на діалектні записи І. Верхратського [Сл. Гр., т. 3, с. 376]; *verlöschen* – 1) "гаснути" (пряме і переносне значення), 2) *перен.* "затихати, вгамовуватися" [Желех, с. 721]; до дієслова *тахнути* наведено такі німецькі відповідники: *langsam verlöschen* – "повільно згасати"; *verfallen* – "втрачати сили, худнути, чахнути (про хворого)" [Желех, с. 309]. Словник Грінченка, "Словник української мови" не фіксують безпрефіксної форми *тахнути*, а в Словник Желехівського вона потрапила зі словника К. Шейковського "Опыт южнорусскаго словаря" (А–Б. Київ, 1862; Т. Москва, 1884). Це дозволяє стверджувати, що слово *потахнути*, утворене від *тахнути*, належало не стільки до діалектних, скільки до розмовних лексичних одиниць із вибірковою сполучуваністю. На різних українських територіях воно було відоме у різних словотвірних формах та різних значеннях, що локалізувалися головно у межах південно-західного наріччя.

Аналіз діалектної лексики, що здавна вживалася в народнорозмовному середовищі, в її новому функціонально-стильовому призначенні – бути засобом творення текстів високого стилю, виявляє надзвичайно уважний підхід П. Куліша як перекладача книг Святого Письма до скарбів народної мови.

Таким чином, дослідження лексико-стилістичних особливостей перекладів українською мовою книг Святого Письма, здійснених П. Кулішем, переконує, що в них відтворено й збережено зв'язки з традиціями розвитку літературної мови, з узвичаєними нормами слововжитку в українському освіченому середовищі кінця ХІХ – початку ХХ століть. У текстах перекладів використано й збагачено стильовий

потенціал церковнослов'янізмів, які засвоїлися в староукраїнській книжній мові, а також в народнорозмовному мовленні. П. Куліш як перекладач Біблії відновив функціональні властивості цих засобів створення урочистого, поетичного, піднесеного колориту мовлення, типового для високого стилю. При цьому виявляється уважне й помірковане ставлення письменника до їх застосування, що цілком узгоджувалося з культурно-писемною традицією української мови, забезпечувало культурну спадкоємність і утверджувало умотивованість цих одиниць у складі лексики сучасної української мови.

У використанні народнорозмовного джерела лексики для створення українського тексту Святого Письма П. Куліш цілком слушно вбачав один з можливих шляхів розвитку засобів літературної мови, яка мала б задовольняти духовні запити найширших верств суспільства. У текстах своїх перекладів письменник підійшов дуже близько до реалізації своєї соборницької місії й утвердження української літературної мови як спільного культурного надбання всіх українських земель. Творчий характер мовного досвіду П. Куліша забезпечує актуальність їх перекладацьких здобутків і з погляду докладного вивчення історії становлення, розвитку та зміни стильового статусу лексики української мови, і з погляду її лексикографічного і стилістичного опису в сучасній мовознавчій науці, і з погляду перспектив для утвердження релігійного стилю української мови. У цьому сенсі мовна політика П. Куліша щодо вибору лексичних джерел у творенні високого стилю заслуговує резолюції "*до активного використання*" замість нинішнього "*пасивного слововжитку*".

Умовні позначення текстових і лексикографічних джерел

1 М – Перва книга Мойсея. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту*. Мовою русько-українською. У Відні: Виданне британського і заграничного біблійного товариства, 1903. [Перевидано: Київ: Рада, 2000]. С. 1–54 [цифра після позначки г. позначає число [глави (в оригіналі – *голови*)].

4 М – Четверта книга Мойсея. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту*. Мовою русько-українською. У Відні: Виданне британського і заграничного біблійного товариства, 1903. [Перевидано: Київ: Рада, 2000]. С. 128–170.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. Т. 1 (А-Г) / редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1982. 631 с.; Т. 2 (Д-Копци). Київ: Наук. думка, 1985. 570 с.; Т. 3 (Кора-М). Київ: Наук. думка, 1989. 550 с.; Т. 4 (Н-П). Київ: Наук. думка, 2003. 656 с.

Желех. – Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словар. Т. I (А-О); Т. II (П-Я). Львів, 1886. 1117 с.

Іс – Книга пророка Ісаїї. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту*. Мовою русько-українською. У Відні: Видання британського і заграничного біблійного товариства, 1903. [Перевидано: Київ: Рада, 2000]. С. 605–655.

Сл. Гр. – Грінченко Б. Д. Словарь української мови. Т. 1–4. Київ, 1907–1909 (Перевидано фотоспособом. Київ, 1958).

Кн Пр С, г. – Книга приповісток Соломонових. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту*. Мовою русько-українською. У Відні: Видання британського і заграничного біблійного товариства, 1903. [Перевидано: Київ: Рада, 2000]. С. 570–601.

Куліш 2 – Куліш П. О. Твори: в 2 т. 2-ге видання. Київ: Наук. думка, 1998. Т. 2. Поеми. Драматичні твори / упоряд. і приміт. В. М. Івашкова. 768 с. (Б-ка укр. літ. Укр. нова літ.).

П Є, г. – Книга плач Єремії. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту*. Мовою русько-українською. У Відні: Видання британського і заграничного біблійного товариства, 1903. [Перевидано: Київ: Рада, 2000]. С. 712–717.

СЛУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Вип. 3: Б–В. Львів, 1996. 252 с.

Стар. – Старицький М. Твори: у 8 т. Київ: Дніпро, 1965. Т. 7. Повісті. 672 с.

СУМ – Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

Література

1. Сімович В. Куліш. 3 нагоди сорокаліття смерті. *Назустріч*. 1937. Ч. 4 (15 лютого). С. 1.

2. Сімович В. Кулішева мова й "кулішівка". *Сімович В. Праці*: у 2 т. Чернівці: Книги – XXI, 2005. Т. 1: Мовознавство / упоряд. і передмова Л. Ткач. С. 336–340. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ: Основи, 2004. 303 с.

3. Огієнко І. Причини повстання перекладів Письма Святого на українську мову. *Дніпро*: Календар-альманах на рік 1923. Львів, 1923. С. 89–91.

4. Шевельов Ю. В. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус. Чернівці: Рута, 1998. 208 с.

5. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ: КМ Академія, 2003. 160 с.

6. Шерех Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах. *Третя сторожа: Література. Мистецтво. Ідеології*. Київ: Дніпро, 1993. С. 48–96.

7. Мороз Т., Ткач Л. Актуальність мовного досвіду П. Куліша та І. Пулюя у творенні лексики високого стилю української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського*: збірник наукових праць. Серія "Філологія". Вінниця, 2003. Вип. 6. С. 122–133.

8. Німчук В. Іван Пулюй – перший перекладач молитов сучасною українською мовою. *Біблія і культура*: збірник наукових статей / відп. ред. А. Є. Нямцу. Чернівці: Рута, 2000. Вип. 1. С. 174–179.

9. Пулюй Іван (1845–1918). Листи / збір, упоряд., пояснення та "Слово до читача" Ольги Збожної. Тернопіль: Воля, 2007. 544 с.

10. Русанівський В. М. Історія української літературної мови: підручник. Київ: АртЕк, 2001. 392 с.

11. Мацько Л. Пантелеймон Куліш в історії української літературної мови. *Дивослово*. 2000. № 8. С. 21–25.

References

1. Simovych, V. (1937). *Kulish. Z nahody sorokalittia smerti* [Kulish. On the Occasion of the Fortieth Anniversary of Death]. *Nazustrich – Towards*, 4. 1 [in Ukrainian].

2. Simovych, V. (2005). *Kulisheva mova y "kulishivka"* [Kulish's Language and Kulishivka]. *Pratsi u dvokh tomakh*. Tom 1: *Movoznavstvo / uporiad. i peredmov* L. Tkach. Chernivtsi: Knyhy – XXI. [in Ukrainian].

3. Kurylo, O. (2004). *Uvahy do suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Attention to the Contemporary Ukrainian Literary Language]. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].

4. Ohienko, I. (1923). *Prychyny povstannia perekladiv Pysma Sviatoho na ukrainsku movu* [Reasons for the Appearance of the Translations of the Holy Scripture into Ukrainian]. *Dnipro: Kalendar-almanakh na rik 1923 – Dnipro: Almanac calendar for the year 1923*. Lviv, 89-91 [in Ukrainian].

5. Shevelov, Yu. V. (1998). *Ukrainska mova v pershii polovyni dvadtsiatoho stolittia (1900–1941): Stan i status* [Ukrainian Language in the First half of the Twentieth Century (1900–1941): The State and Status]. Chernivtsi: Ruta. [in Ukrainian].

6. Shevelov, Yu. (2003). *Vnesok Halychyny u formuvannia ukrainskoi literaturnoi movy* [Galicia's Contribution to the Formation of the Ukrainian Literary Language]. Kyiv: KM Akademiia. [in Ukrainian].

7. Sherekh, Yu. (1993) *Kulishevi lysty i Kulish u lystakh* [Kulish's Letters and Kulish in the Letters]. *Tretia storozha: Literatura. Mystetstvo. Ideolohii*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].

8. Moroz, T., & Tkach, L. (2003) *Aktualnist movnoho dosvidu P. Kulisha ta I. Puliua u tvorenni leksyky vysokoho stylu ukrainskoi movy* [The Relevance of the Language Experience of P. Kulish and I. Puliui in the Creation of High-level Style of the Ukrainian Language]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Mykhaila Kotsiubynskoho: Zbirnyk naukovykh prats. Seria: Filolohiia. Vyp. 6. – Scientific notes of Vinnitsa State Pedagogical University. Mykhailo Kotsyubynsky: Collection of scientific works. Series: Philology. No. 6. (pp. 122-133)*. Vinnytsia. [in Ukrainian].

9. Nimchuk, V. (2000). *Ivan Puliui – pershyi perekladach molytov suchasnoi ukrainskoiu movoiu* [Ivan Puliui is the first translator of prayers in modern Ukrainian]. *Biblia i kultura: Zbirnyk naukovykh statei. Vypusk 1 – The Bible and the Culture: Collection of Scientific Researches. Issue 1* (pp. 174–179) / vidp. red. A. Ye. Niamtsu. Chernivtsi: Ruta. [in Ukrainian].

10. Puliui, Ivan (1845–1918). (2007). *Lysty [Letters] / zbir, uporiad., poiasnennia ta "Slovo do chytacha" Olhy Zbozhnoi*. Ternopil: Volia. [in Ukrainian].
11. Rusanivskyy, V. M. (2001). *Istoriia ukrainskoi literaturnoi movy [History of the Ukrainian Literary Language]: pidruchnyk*. Kyiv: ArtEk. [in Ukrainian].
12. Matsko, L. (2000). *Panteleimon Kulish v istorii ukrainskoi literaturnoi movy [Panteleimon Kulish in the History of the Ukrainian Literary Language]*. *Dyvoslovo – Devilishly*, 8, 21-25. [in Ukrainian].

T. V. Moroz

PhD in philological sciences

associate professor, department of methodics of teaching social and humanitarian disciplines of Institute of Postgraduate Teacher Education of Chernivtsi Region

Kulish's Language Policy on the Elaboration of Ukrainian Literary Language's High Style

The use in the translation of the Holy Scripture by P. Kulish of the book, popularly spoken and dialectal sources of lexis in the context of the Ukrainian literary language's religious style in the second half of the 19 – early 20s century is described in the article. The place of the book, popularly spoken and dialectal sources of lexis in the language of translation of the Holy Scripture, as well as, the role of a writer and translator in the formulation of the Ukrainian literary language's religious style are defined.

The relevance of the linguistics research is that it will provide an important complement for understanding Kulish's language individuality and his link with the cultural traditions of the Ukrainian language.

The research of lexis and stylistic features of the translation of the Holy Scripture by P. Kulish convinces that in it were recreated and retained links with the traditions of the literary language, as well as with generally accepted norms of usage in the Ukrainian educational environment at the turn of 19th and 20 century. The study found also the functional features of the church Slavic's stylistic capacity, popularly spoken and dialectal lexis of the Ukrainian language in building solemn, poetic, sublime colorful speaking, typical for the Ukrainian literary language's religious style. P. Kulish as the translator of the Bible updated functional features of these resources. It should also be noted that the translator paid special attention to its application. This had been fully in line with the cultural and writing tradition of the Ukrainian language ensured cultural continuity and claimed the motivation in building the high style of the language.

Key words: *P. Kulish, the Holy Scripture, book source of lexis, popularly spoken source of lexis, dialectal source of lexis, the high style.*